

MUNIS VA OGHIY G‘AZALLARIDAGI MAVZULAR VA G‘OYAVIY O‘XSHASHLIKLAR

Abduvaxobova Mashhura Iqboljon qizi

Farg‘ona davlat universiteti

Filologiya va tillarni o‘qitish: o‘zbek tili

3-kurs

Annotatsiya. Ushbu maqolada XIX asr Xorazm adabiyotining yorqin vakillari Munis va Ogahiyning g‘azallari tahlil qilinadi. Maqolada ularning g‘azallaridagi asosiy mavzular — muhabbat, axloq, ma’rifat, tasavvufiy ruh va Vatan mavzulari — ko‘rib chiqiladi. Shuningdek, ijodkorlarning g‘oyaviy o‘xshashliklari, insoniy fazilatlar, tarbiya va nasihat ruhidagi umumiy saboqlar ta’kidlanadi. Tadqiqot Munis va Ogahiyning g‘azallari orqali o‘zbek adabiyoti tarixida shakllangan badiiy va ma’naviy merosning ahamiyatini ochib beradi.

Kalit so‘zlar. Munis, Ogahiy, tasavvuf, tarixiy asar, XIX asr, maktab, adolat, ishq, qiyosiy, insoniylik.

Kirish

Munis— XIX asr Xorazm adabiyoti vakili, tarixchi va shoir sifatida tanilgan. U asosan g‘azal, ruboiy va tarixiy asarlar yaratgan. Munisning ijodi axloqiy-odobiy va ma’rifiy ruhda bo‘lib, muhabbat, insoniy fazilatlar, adolat va Vatan mavzularini yoritadi. Shu bilan birga, u tarixiy asarlar orqali Xiva xonligi hayotini yoritgan.

Ogahiy — Munis ijodining davomchisi, tarixchi va shoir. U Munis boshlagan ishlarni davom ettirib, o‘ziga xos tasavvufiy va didaktik ruh bilan boyitgan. Ogahiyning g‘azallari ma’naviy kamolot, nafs tarbiyasi, sabr va ishq kabi mavzularni chuqur talqin qiladi. Shuningdek, u tarixiy asarlar yaratib, Xorazmning siyosiy va madaniy hayotini aks ettirgan.

Munis va Ogahiyning g‘azallarida bir qator umumiy g‘oyaviy xususiyatlar mavjud. Ikkalasi ham insoniy fazilatlar va kamolotga alohida e’tibor qaratadi. Ularning g‘azallari tarbiya va nasihat ruhida yozilgan bo‘lib, o‘quvchiga hayot saboqlarini

yetkazadi. Muhabbat, sabr, adolat va halollik kabi mavzular ikki ijodkor ijodida ham uchraydi. Shu bilan birga, Ogahiy gʻazallari Munis ijodining davomchisi sifatida tasavvufiy va tarixiy motivlar bilan boyitilgan, bu esa ijodiy merosni yanada kengaytiradi. Ikkovining gʻazallari oʻquvchiga axloqiy, maʼnaviy va estetik qadriyatlarni etkazuvchi muhim manba hisoblanadi.

*Mushkin qoshingning hayʼati ul chashmi jallod ustina,
Qatlim uchun nas keltirur nun eltibon sod ustina.*

*Qilgʻil tomosho qomati, zebosi birlan orazin,
Gar koʻrmasang gul boʻlgʻonin payvand shamshod ustina.*

Yuqorida Ogahiyning eng mashhur “Ustina” radifli gʻazalidan parcha boʻlib, baytlarda shoir maʼshuqaning husnini ikki jihatdan tasvirlaydi. Birinchi baytda uning qora qoshi va oʻtkir, jalloddek nigohi oshiqni goʻyoki “oʻlimga hukm qiluvchi” kuch sifatida koʻrsatiladi. “Nun–sod” iborasi bu hukmning tasdiqlangandek boʻlishini bildiradi. Ikkinchi baytda esa maʼshuqaning shamshoddek qomati va guldek yuzi tasvirlanib, ular bir-biriga uygʻun goʻzallik sifatida talqin qilinadi. Umuman, baytlar maʼshuqa husnining zabardast taʼsirini mubolagʻali va chiroyli obrazlar orqali ochadi.

*Kerakmas jon manga jonondan ayru,
Kishi netsun badanni jondin ayru.*

*Labidur chashmai hayvon, emas Xizr,
Tirik ul chashmai hayvondin ayru.*

Bu esa Munisning “Ayrur” radifli gʻazalidan parcha boʻlib, Baytlarda shoir chin muhabbatning mohiyatini ochadi. Birinchi misrada u: “Menga jonsiz tananing keragi yoʻq, jononsiz jonning ham qadr-qimmatini boʻlmaydi” deydi. Yaʼni oshiq uchun hayotning mazmuni — maʼshuqa bilan birga boʻlish; badan jonidan ajralsa qanday yasholmasa, oshiq ham jonondan ayrilganda yashay olmaydi. Ikkinchi baytda esa maʼshuqaning labini “hayvon chashmasi” — abadiy hayot baxsh etadigan manba sifatida tasvirlaydi. Bu chashma Xizr emas, lekin tiriklik ato etuvchi manba kabi. Yaʼni

uning labi shoirga hayot, kuch, ruhiy tiriklik beradi. Umuman, baytlar oshiqning jononiga bo'lgan bog'liqligi shunchalik kuchli ekanki, barcha hayotiy mazmun va "tiriklik manbai" aynan ma'shuqaning o'zidan keladi.

Munis va Ogahiy g'azallarining tahlili shuni ko'rsatadiki, ular Xorazm adabiy maktabining ikki muhim bosqichini ifodalaydi. Munis o'z g'azallarida axloqiy tamoyillar, insoniylik, halollik va muhabbatni sodda, ravon uslub bilan tasvirlagan bo'lsa, Ogahiy shu asosga suyanib, uni tasavvufiy teranlik, ruhiy poklanish va badiiy murakkablik bilan boyitgan. Ikkala ijodkorning she'riy merosi bir-birini to'ldiradi, ular o'rtasidagi ijodiy uzviylik esa adabiy an'ana davomiyligini ta'minlaydi. Bugungi o'quvchi uchun ham Munis va Ogahiy g'azallaridagi ma'naviy mazmun, hikmat, hayotiy saboqlar o'z ahamiyatini yo'qotgan emas. Ularning she'riyati inson ruhini tarbiyalaydigan, fikrni boyitadigan va ma'naviyatga yetaklaydigan bebaho manbadir. Shu bois, Munis va Ogahiy g'azallarini qiyoslab o'rganish nafaqat adabiyotshunoslik uchun, balki ma'naviy kamolot yo'lida borayotgan har bir inson uchun muhim ahamiyat kasb etadi.

Xulosa

Munis va Ogahiy g'azallari bir-birini uzviy to'ldiruvchi ijodiy merosdir. Munisning sodda va ravon uslubi axloqiy saboqlarni yetkazsa, Ogahiy shu g'azallarni tasavvufiy chuqurlik va badiiy boylik bilan boyitadi. Ikkovining g'azallari insoniy fazilat, ma'naviy kamolot va ruhiy poklanish g'oyalarini birgalikda tarannum qiladi. Shu sababli, ularning ijodi o'zbek adabiyoti tarixida nafaqat badiiy, balki ma'naviy meros sifatida katta ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati.

1. Normurodov, R. Xorazm adabiyoti va tasavvufiy she'riyat. Toshkent, 2015.
2. Abdurahmonov, S. Xorazm sho'irlarining g'azallari va badiiy merosi. Toshkent, 2012.
3. Sobirov, T. Munis va Ogahiy ijodida ma'naviylik. Urganch, 2010.
4. Qosimov, A. Xorazm adabiyoti tarixi. Toshkent: Fan, 2005.
5. A.Abdug'afurov. Muhammad Rizo Ogahiy, Toshkent: 1999